

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 3 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 3

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 3

TOSHKENT-2023

Мундарижа

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

1. АЗИЗОВ Нигмонжон Пардаевич

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОЙ ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ-
ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ 8

2. СУФИЕВА Дилафруз Улугбековна

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА НА ПРИМЕРЕ
НОРМОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЗБЕКИСТАНА И КАЗАХСТАНА 15

3. ОЛЕЙНИК Димитри

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ КАК КРИТЕРИИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ
АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРОЦЕССА 21

4. РАХМОНОВ Толиб

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ЮСТИЦИЯ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ 26

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

5. РУЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич

РАҚАМЛИ ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМ - БИЗНЕСНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ
ШАРТИДИР 33

6. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович

ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ И ПУТИ РЕШЕНИЯ В НОВОМ ЗАКОНЕ ОБ ОБЩЕСТВАХ С
ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ В УЗБЕКИСТАНЕ 41

7. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛККА ОИД МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИКНИ ТИЗИМЛАШТИРИШ ВА
КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ 48

8. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович

ШАХСГА ДОИР МАЪЛУМОТЛАР ВА МУАЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИНГ ЎЗАРО КЕСИШМАСИ:
ҲУҚУҚИЙ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЁТ 54

9. TOSHKANOV Nurbek Bahriddinovich

AN'ANAVIY BILIMLAR VA ULARNING HUQUQIY IFODASI BO'YICHA VA'ZI MASALALAR.....61

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

10. РАХИМБЕРГАНОВА Бону Давлатназаровна

ВАҚТИНЧАЛИК ИШЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ:
ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ 68

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

11. ОТАХОНОВ Фозилжон Хайдарович

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИ НОРМАЛАРИНИ СУДЛАР ТОМОНИДАН
ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ҚЎЛЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ, ТАРТИБИ ВА АҲАМИЯТИ75

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

12. ХАКИМОВ Равшан Тулкунович

МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД И ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ПРЕСТУПЛЕНИЯ АГРЕССИИ82

13. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ
ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ТАҲЛИЛИ..... 94

14. РАХИМОВА МУАТТАРА АБДУСАТТАРОВНА

ВОПРОСЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ УСТАВНЫХ ОРГАНОВ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ 104

15. ВАЛИЖОНОВ Далер Дилшодович

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ
(СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)..... 114

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.

16. КЎЧИМОВ Шухрат

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ ВА ЮРИСЛИНГВИСТИКА: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ
ТАЖРИБА 121

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

КУЧИМОВ Шухрат

Тошкент давлат юридик университети профессори,
филология фанлари доктори

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ ВА ЮРИСЛИНГВИСТИКА: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): КУЧИМОВ Ш.
Ўзбекистонда давлат тили ва юрислингвистика: хорижий ва миллий тажриба // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2023) Б. 121-124.

 6 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-6-16>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Ўзбекистонда давлат тили ривожини билан боғлиқ энг муҳим масалалар таҳлил қилинади. Жумладан, Ўзбекистонда давлат тилини жорий этишда юрислингвистика фанининг шаклланиши, тараққиёти тадқиқ этилади. Бу соҳадаги хорижий тажрибалар ўрганилиб, уларни Ўзбекистон илм-фани тизимида жорий этиш юзасидан таклиф ва тавсиялар берилди.

Калит сўзлар: Давлат тили, юрислингвистика, юридик тил, ўзбек тили, ҳуқуқшунослик, тилшунослик, юридик терминология, юридик лингвистика.

KUCHIMOV Shukhrat

Professor at Tashkent State University of Law,
Doctor of Sciences in Philology
doctor of philology

ANNOTATION

This article analyzes the most important issues related to the development of the state language in Uzbekistan. In particular, the formation and development of the science of jurisprudence in the introduction of the state language in Uzbekistan is studied. Foreign experiences in this field are studied, and proposals and recommendations are made regarding their introduction into the science system of Uzbekistan.

Keywords: State language, legal linguistics, legal language, Uzbek language, jurisprudence, linguistics, legal terminology, legal linguistics.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются наиболее важные вопросы, связанные с развитием государственного языка в Узбекистане. В частности, изучаются становление и развитие юрислингвистики в условиях введения государственного языка в Узбекистане. Изучается зарубежный опыт в этой области, а также высказываются предложения и рекомендации по внедрению в систему науки Узбекистана.

Ключевые слова: Государственный язык, юридическая лингвистика, юридический язык, узбекский язык, юриспруденция, языкознание, юридическая терминология, юридическая лингвистика.

Бугунги кунда Ўзбекистонда демократик ҳуқуқий давлат қуриш ва эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш мақсадида катта ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Мамлакатимизда олиб борилаётган туб ислоҳотларнинг асосий мақсадларидан бири - Давлат тилини янада ривожлантириш, жамиятда унинг нуфузи ва салоҳиятини янада юксалтиришга қаратилган. Айниқса, қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, парламент фаолиятини янада такомиллаштириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган.

Бу эса, биринчи навбатда, Конституция ва қонун устуворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, шу билан бирга, фуқароларнинг қонунларга оғишмай қатъий риоя қилишини тақозо этади. Бунинг учун қонунлар мазмунан одилона ҳуқуқий кучга эга бўлиши билан бирга *тил ва услуб жиҳатидан ҳам мукамал даражада тузилиши, қонунчилик техникаси талаблари даражасида аниқ, тушунарли, содда, қисқа, лўнда, ва равон ишлаб чиқилиши лозим.* Шундагина у амалиётда кўзланган самараларни беради, қўллаш учун қулай бўлади.

Бироқ бу вазифа шундай мураккаб жараёнки, уни илғор халқаро тажрибалардан келиб чиққан ҳолда, ўзбек юридик тилини такомиллаштиришнинг умумметодологик илмий асосларини ишлаб чиқмасдан, энг асосийси, жаҳон илм-фанида аллақачон тилшуносликнинг алоҳида соҳаси сифатида шаклланган юрислингвистикани ўрганмасдан ва уни Ўзбекистонда махсус илмий йўналиш сифатида доимий такомиллаштириб бормасдан амалга ошириш анча мураккабдир. Чунки юридик тил, қонун тили, қонунчилик услубияти - бу илмий изланишларнинг янги мустақил бир йўналишидир. Бу соҳа ҳуқуқшунослик ва тилшунослик билимларига оид фанлараро муаммодир. Бу йўналишдаги тадқиқотлар бир вақтнинг ўзида ҳам лингвистик, ҳам юридик билимларни тақозо этади.

Юрислингвистика соҳаси жаҳон илм-фанида бундан қарийб бир аср илгари шаклланган бўлса-да, бизнинг мамлакатимизда эса унга мустақилликдан сўнг давлат тилида қонунлар тайёрлана бошлагандан кейин катта эҳтиёж сезилди. Натижада фаннинг айнан шу масалалар билан шуғулланадиган соҳаси Ўзбекистонда мустақилликдан кейин ҳуқуқшунослик ва тилшунослик фанларининг интеграцияси асосида пайдо бўлиб, “Юрислингвистика”, “Юридик лингвистика” номлари билан тез суъатлар билан ривожланиб бормоқда. Унинг ўрганиш объекти тил ва ҳуқуқнинг ўзаро кесишган нуқтаси – юридик тил ва юридик нутқдир.

Бу фан йўналишининг жаҳон илм фанида пайдо бўлганига бир асрдан ортиқ вақт бўлган бўлса-да, у юрислингвистика номи билан 1999 йилдан бошлаб Россия Фанлар академияси академиги, филология фанлари доктори, профессор Н.Д.Голев томонидан илмий истеъмолга киритилди. Унгача турли мамлакатларда турлича номлар асосида юритилган. Жумладан, Германияда немис ҳуқуқшунос ва тилшунос олимлар Х1Х асрдаёқ бу фан билан шуғуллана бошлайди. 1976 йилда немис олими Адалберт Родлех томонидан

“Rechtslinguistik (Хуқуқий лингвистика)” номини қўллашни маъқул деб билади ва унга шундай таъриф беради: “Хуқуқий лингвистика – бу ҳозирги замон тилшунослигининг барча талабларига тўла жавоб берувчи, тил ва хуқуқнинг ўзаро муносабатларига оид барча методлар ва тадқиқот натижаларининг умумий йиғиндисидир” [1].

Кейинчалик Германияда бу фанни ўрганиш учун Гейделберг махсус гуруҳи ташкил этилади, уларнинг фикрича, мазкур йўналиш хуқуқшуносликдаги тилга оид муаммоларни, тилнинг хуқуққа оид масалаларни ўрганади деган фикрга келдилар. Бунинг учун тилшунос ва хуқушунос олимларнинг ўзаро ҳамкорлиги зарурлиги таъкидлайдилар. Шунга кўра 1993 йилда Германиянинг Бонн шаҳрида юрислингвистика масалаларига бағишланган биринчи Халқаро конференция ташкил этилади. Унда машҳур хуқуқшунос ва тилшунос олимлар ўз маърузалари билан қатнашадилар. Конференция хулосаларига асосан “Халқаро юристлар иттифоқи” ташкил этилади ва, ҳатто, “Тил ва хуқуқ” номли махсус илмий журнал нашр этила бошлайди [2].

Шундан эътиборан, дунёнинг айрим мамлакатларида (Германия, Австрия) юрислингвистикага алоҳида фан мақоми расман эълон қилинди. Ҳозирда мазкур фан Германиялик ва Австриялик тилшунос олимлар томонидан маълум бир мезонлар асосида жуда чуқур ўрганилмоқда. Жумладан, Берлин-Вранденбург академиясида махсус гуруҳ ташкил этилган. Унинг аъзоси А.Литтерман томонидан юрислингвистиканинг қуйидаги асосий умумметодологик принциплари ишлаб чиқилган:

1. Фанлараролик – хуқуқшунослик ва тилшунослик, социология, антропология, сиёсатшунослик, маданиятшунослик, фалсафа каби фанларнинг ўзаро алоқадорлиги;
2. Маданиятлараролик – давлатлар ва халқлар ўртасидаги ўзаро алоқадорлик;
3. Қарама-қаршилик - тил ва хуқуққа оид билимларни ўзаро қийслаш орқали фан ривожланиб боради;
4. Очиқлилик – юқоридаги фанлар ўртасидаги алоқалар ўзаро очиқ ва эркин равишда ривожланади [3].

Шундай қилиб, дунё илм-фанида юрислингвистика юқоридаги мезонлар асосида тез суръатлар билан ривожланиб бормоқда, бу соҳага оид турли анжуманлар ўтказилмоқда. Жумладан, 2003 йил сентябрида Украинанинг Қрим давлат университетида “Хуқуқ ва тилшунослик” мавзусида халқаро анжуман ўтказилди. Унда дунёнинг 150 дан ортиқ олимлари иштирок этган. 2009 йил 6-9 июлида Нидерландиянинг Амстердам шаҳрида Халқаро Суд лингвистлари ташкил этилиб, улар иштирокида бир нечта анжуманлар ташкил этилди.

Бизнинг мамлакатимизда эса “қонун тили” тушунчаси 1990 йиллардан кейин кириб қелиб, бу соҳада бугунги кунда Республикаимизда бирмунча ишлар амалга ошириляпти. Ўзбек юридик тили ва терминлари бўйича илмий-тадқиқот ишлари йўлга қўйилмоқда [4-11]. Хуқуқшунос ва тилшунос олимлар томонидан ўзбек юридик тилига бағишланган бир қанча диссертация ҳимоя қилинди, илмий рисола, луғат ва илмий-оммабоп мақолалар нашр этилди. Бу соҳани янада ривожлантириш учун Тошкент давлат юридик университети ва Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти олимлари томонидан Yurislingvistika.ukit.me веб-саҳифаси ташкил этилди ва унда юрислингвистика соҳасига оид илмий манбалар, янгиликлар, китоб ва мақолалар бериб борилмоқда.

Юрислингвистиканинг етарли даражада ривожланмаганлиги хуқуқий терминларни унификация қилиш ва стандартлаштириш масалаларига ҳам салбий таъсир кўрсатмоқда. Жумладан, баъзан бир хуқуқий тушунчанинг ўзи бир нечта шаклларда қўлланмоқда: *показание - кўрсатув, кўрсатма, кўргазма, кўргазув, гувоҳлик, сўроқ бериш; умышленно - билиб туриб, била туриб, билган ҳолда, қасддан; исполнительная власть - ижро ҳокимияти, ижро этиш ҳокимияти, ижро этувчи ҳокимият, ижроия ҳокимият, уголовное дело - жиноят иши, жиноий иш* кабилар.

Ўзбек хуқуқий терминларидаги бундай муаммолар ижро жараёнига ҳам маълум маънода салбий таъсир кўрсатмоқда. Чунки бу ҳол норматив-хуқуқий ҳужжатларнинг турли мазмунда тушунилишига сабаб бўлмоқда.

Шу боис ўзбек юрислингвистикасининг шаклланиши, тараққиёти ва унинг қонун ижодкорлиги жараёнидаги ўрни ва роли масалаларини ўрганиш, ҳуқуқий терминларни унификация қилиш ва стандартлаштириш, уларнинг изоҳли луғатини яратиш, бунда ҳозирги замон ҳуқуқий терминлари билан бир қаторда қадимда ота-бобларимиз томонидан мусулмон ҳуқуқида қўлланган терминларнинг ҳам изоҳига алоҳида эътибор қаратиш ўзбек ҳуқуқшунослиги ва тилшунослигининг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Шундай қилиб, ҳуқуқий демократик давлат ва жамият барпо этиш - юридик тилдан бошланади. Юридик тилни ўрганувчи соҳа эса - "Юрислингвистика". Шу боис Ўзбекистонда "Юрислингвистика" фанини ривожлантириш олимларимиз олдида турган долзарб вазифадир.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Der öffentliche Sprachgebrauch. Band. II, Stuttgart: Klett-Cotta, 1981, S.44-57 Podlech Adalbert. "Rechtslinguistik".
2. Dou Keyun, "Jurislingvistika", 29-bet, Birmingham Universiteti// 2001-yil.
3. Eriksen, Lars, Luttermann, Karin. Juristische Fachsprache. Kongressberichte des 12th European Symposium on Language for Special Purposes, Bruxelles/Bressanone 1999.
4. Касимова М. Структурно-системные особенности юридической терминологии узбекского языка. Дисс. ... канд. филол. наук. - Т.: 1986.
5. Каримова Л.А. Правовые и нравственные аспекты законов о языке. Дисс. ... канд. юрид. наук. - Т.: 1991.
6. Кўчимов Ш.Н. Ўзбекистон Республикаси қонунларининг тили. Филология фанлари номзоди.... диссертацияси. - Т.: 1995.
7. Саидов А., Саркисянц Г. Юридик тил ва ҳуқуқшунос нутқи. - Т.: Адолат, 1994.
8. Саидов А., Саидова Л., Кўчимов Ш., Қосимова М. Қонун ва тил. - Т.: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси, 1997.
9. Давлат тили: муаммолар ва ечимлар. Профессор А.Х. Саидов таҳрири остида. - Т.: Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази, 1999.
10. Саидов А., Кўчимов Ш. Қонунчилик техникаси асослари -Т: Адолат, 2001.
11. Фуломова Г. Мустақиллик даврида ўзбек юридик терминологияси. Филол. фанлари номзоди диссертацияси. Т., 2004.